

Jean Baudrillard A jelentés összeomlása a médiában

Olyan világban élünk, melyben mind több az információ és mind kevesebb a jelentés. Vizsgáljunk meg három feltevést.

Bármely információ jelentést (negentropikus tényezőt) produkál, de nem tudja tartani a lépést az értelem minden területen megnyilvánuló nagyfokú csökkenésével. Az üzenet és a tartalom újbóli betáplálására tett próbálkozások ellenére a jelentés elvész, felemésződik, mielőtt újra betáplálnák. Ebben az esetben szükség van egy alapvető termelési szintre a kudarcot valló média pótlásához. Ez a szólásszabadság ideológiája, ez áll amögött, hogy a média számtalan individuális közvetítő sejtje, „antimédiára” esett szét (kalózádiók stb.).

Esetleg az információnak semmi köze a jelentéshez, hanem valami más, egy másik rend működési modellje, kívül a jelentésen és a jelentés szorosan értett körforgásán. Ez Shannon elmélete: egy információs szféra, amely tisztán funkcionális, technikai médium, amely nem tartalmazza a jelentés véglegességét, ezért nem foglalható bele egy értékítéletbe. Egyfajta kód, mint a genetikai kód: az, ami, úgy működik, ahogy, a jelentés valami más, ami bizonyos értelemben a tény után következik, ahogy Monot-nál is a *Chance et nécessité*-ben. Ebben az esetben egyszerűen nincs összefüggés az információ növekedése és a jelentés csökkenése között.

Vagy éppen ellenkezőleg, szoros és szükségszerű összefüggés van köztük, amennyiben az információ rombolja vagy semlegesíti a jelentést. A jelentés elvesztése közvetlenül kapcsolódik az információ, a média és a tömegmédiá bomlasztó, lebeszélő cselekvéséhez.

A harmadik elmélet a legérdekesebb, de ez szöges ellentétben áll minden közkeletű véleménnyel. A szocializációt mindenhol a médiaüzenetek befogadásával mérik. Mindenki, aki ennek egy szintje alatt marad, deszocializált, vagy virtuálisan aszociális. Mindenütt úgy hiszik, hogy az információ a jelentés felgyorsított körforgását hozza létre, többletértéket ad a jelentésnek, hasonlóan a gazdasági többletértékhez, amely a tőke gyors forgásából származik. Úgy tartják, az információ hozza létre a kommunikációt, és bár a veszteség hatalmas, az általános konszenzus szerint egészében véve még így is felesleg alakul ki a jelentésből, amely újrafelosztásra kerül a társadalmi térben – ahogyan a konszenzus azt is tartja, hogy az anyagi termelés, minden hátránya ellenére, az anyagi javak feleslegét alakítja ki. Ebben a

mítoszban mind bűnrészesek vagyunk. Ez modernitásunk alfája és ómegája, ami nélkül társadalmi szervezetünk hitele összeomlana. Sőt, *ténylegesen össze is omlik*, mégpedig azért, mert ahol az információ látszólag jelentést hoz létre, ott valójában éppen az ellenkezője történik.

Az információ felfalja önnön tartalmát. Felemészti a kommunikációt és a társadalmat. Mégpedig két okból.

1. Ahelyett, hogy megteremtené a kommunikációt, *pusztán háttérrel ad neki*. Ahelyett, hogy jelentést hozna létre, *pusztán háttérrel ad a jelentésnek*. A szimuláció gigantikus, ismerős folyamata. Irányítatlan interjú, beszéd, hallgatók, akik beleszólnak, részvétel, minden szinten zsarolás a beszéddel: „Te is részese vagy, te vagy az esemény” stb. Egyre több információt hódít meg ez a fantomtartalom, ez a hasonszenvi beültetés, a kommunikációnak az ébredező álma. A körkörös elhelyezkedés, amelynek segítségével irányíthatjuk a közönség vágyait; a kommunikáció antiszínháza, amely, mint tudjuk, nem más, mint a hagyományos intézmény negatívjának felhasználása, a negatív integrált áramköre. Roppant energiák tartják a helyén ezt a szimulákrumot, elkerülendő a nagyfokú deszimulációt, amely szembesítene minket a radikális jelentésvesztés valóságával.

Nincs értelme megkérdezni, hogy a kommunikáció elvesztése okozza-e az eszkzalációt a szimulákrumban, vagy a szimulákrum jelenik meg először, hogy lebeszéljen, rövidzárlatot okozzon, mielőtt a kommunikáció lehetősége is kialakulna (a modell alakulása vet véget a valódinak). Nincs értelme megkérdezni, melyik az első, ez egy körkörös folyamat – a szimuláció, a hiperreális folyamata. Valódibb a valódinál, így törli el azt.

Ezért nemcsak a kommunikáció, de a társadalmiság is egy zárt áramkörben működik, funkciója a *csábítás* – amihez a *mítosz* ereje kapcsolódik. Az információban való hit és a hozzá való hűség is ahhoz a tautologikus bizonyításhoz kapcsolja magát, amelyet a rendszer ad önmagáról, megkettőzve egy meghatározhatatlan valóság jeleit.

Azt hihetnénk azonban, hogy ez a hit éppen olyan homályos, mint a mítoszokban való hit volt az ősi társadalmakban. *Hisszük is, és nem is*. Nem mondjuk magunknak, hogy „Tudom, de mégis”. Mindannyiunkban egyfajta inverz szimuláció felel meg a jelentés és a kommunikáció szimulációjának, amelybe a rendszer zár minket. Erre a tautológiára a tömegek ambivalenciával felelnek, az elrettentésre pedig elhidegüléssel vagy mindig enigmatikus hittel. A mítosz létezik, de nehogy azt gondoljuk, hogy az emberek hisznek is benne: ez a kritikus gondolkodás csapdája, amely gondolkodás csak úgy gyakorolható, ha feltételezi a tömegek naivitását és ostobaságát.

2. A kommunikációnak e mögött az erőltetett megrendezése, a tömegmédiá mögött az információ nyomása ellenállhatatlanul a társadalmiság destrukturalódásához vezet.

Az információ tehát lebontja a jelentést, és lebontja a társadalmiságot, egy olyan ködös állapotba, amely nem a megújulás, éppen ellenkezőleg, a totális entrópia szolgálatában áll.¹

A média tehát nem szocializációt teremt, hanem éppen ellenkezőleg: a társadalmiság összeomlását a tömegekben. És ez csak makroszkopikus kiterjesztése a *jelentés összeomlásának* a jel mikroszkopikus szintjén. Ezt az összeomlást McLuhan tétele alapján kell elemezni: *a médium üzenet*; ebből kell még levonni a megfelelő következtetéseket.

Ez azt jelenti, hogy a jelentés minden tartalma a médium egyedül domináns formájában foglaltatik benne. Csak a médium képes egy eseményt létrehozni – legyen annak tartalma bármilyen, akár konformista, akár felforgató. Ez komoly probléma minden elleninformáció, kalózárdió, antimédium stb. számára. De van itt valami még komolyabb, amit maga McLuhan sem látott. A tartalomnak e mögött a neutralizálása mögött ugyanis a médium a maga formájában még mindig használható manipulációra, és a valóság transzformálható a médium hatásának formaként való használatával. Ha minden tartalom kiürül belőle, valószínűleg még mindig marad egyfajta lázadó, felforgató használati értéke *a médiumnak*. Ez azt jelenti – és végső soron ide vezet McLuhan tétele –, hogy nem csupán az üzenet omlik össze a médiumban, hanem ugyanakkor maga a médium is a valóságban, *a médium és a valóság is összeomlik* egyfajta hiperreális köddé, amelyben már a médium definíciója és működése sem határozható meg önmagában.

Még a média „hagyományos” státusza mint a modernitás jellegzetessége is megkérdőjeleződik. McLuhan tétele: *a médium üzenet*, amely a szimuláció korának kulcstétele (a médium az üzenet – a küldő a befogadó – a pólusok körkörössége – az átlátható és perspektivikus tér megszűnése – a *mi* modernitásunk alfája és ómegája), ennek a tételnek a határait kell elképzelni, ahol, miután minden tartalom és üzenet felszívódott a médiumban, a médium mint olyan is szertefoszlik. Alapvetően még mindig az üzenet kölcsönöz

¹ Itt nem beszéltünk az információról, csak a kommunikáció társadalmi vonatkozásában. De csodálatos volna átgondolni ezt a feltevést a kibernetikus információelmélet paraméterei között. Az alaptétel ugyanakkor kényszeríti az információt, hogy a negentrópia szinonimája legyen, ellenállva az entrópiának, túltermelve a jelentést és a szervezést. De hasznos lenne rögzíteni az ellenkező feltételezést is: INFORMÁCIÓ = ENTRÓPIA. Például: *egy rendszer vagy esemény által elért információ vagy tudás már a rendszer entrópiájának és neutralizálódásának egy formája* (kiterjesztendő a tudományra általában, a társadalom- és humán tudományokra különösen). *Egy eseményre reflektáló vagy azt közvetítő információ ennek az eseménynek a degradált formája*. Ne habozzunk elemezni a média 1968 májusában játszott szerepét ennek jegyében. A diáklázadás kiterjedése tette lehetővé az általános sztrájkot, ez viszont semlegesítette a megmozdulás virulenciáját. A megerősödés nem pozitív kiterjedés volt, hanem maga a halálos csapda. Nem szabad figyelmen kívül hagyni az információn keresztüli küzdelem univerzalizálódását. Nem szabad figyelmen kívül hagyni az egyidejűleg elektronikus és szóbeli szolidaritás minden szintjén előforduló szolidaritási kampányokat. A különbségek univerzalizálására irányuló minden stratégia a rendszer entropikus stratégiája.

némi hitelt a médiumnak, az üzenet adja meg neki meghatározott közvetítői státuszát a kommunikációban. Üzenet nélkül a médium is nagy ítélet- és értékrendszereink határozatlan státuszába kerül. Egy közvetlen hatású, egyszerű *modell* egyszerre generálja az üzenetet, a médiumot és a „valódit”.

Végül az, hogy *a médium üzenet*, nemcsak az üzenet végét jelenti, hanem a médiumét is. Nincs többé média a szó szoros értelmében (az elektronikus tömegmédiáról beszélünk) – tehát mint közvetítő erő két valóság, a valóság két állapota között. Sem tartalmában, sem formájában. Szigorúan véve ezt jelenti az összeomlás. Egyik pólus beleolvadását a másikba, a pólusok közötti rövidzárlatot minden jelentésrendszerben, az egyértelmű elnevezések és oppozíciók eltörlődését, a médium és a valóság közöttiét is, tehát a kettő közötti bármilyen közvetítés vagy dialektikus közbenjárás lehetőségét is. Minden médiahatás körkörösségét. Így tehát a szó szerinti értelemben, egyik pólustól a másikba tartó egyirányú vektorként értett jelentés lehetetlenségét is. Ennek a kritikus, de eredeti helyzetnek a legvégső határaival kell szembeszűlnünk: számunkra ennyi maradt. Hiába álmodozunk tartalmi forradalomról, hiába álmodozunk formai megvilágosodásról, mert a médium és a valódi immár egyetlen köddé egyesült, melynek igazsága megfeythetetlen.

A tartalom összeomlásának, a jelentés felszívódásának, a médium tovatűnésének, a kommunikációban lévő minden dialektikus modellbe való visszafelvételének, a társadalmiság tömegekben való összeomlásának ténye katasztrofálisnak, kétségbeejtőnek tűnhet. De csak annak az idealizmusnak a szempontjából, amely egész információszemléletünket uralja. A jelentés és a kommunikáció szenvedélyes idealizmusában élünk, és ebből a nézőpontból szemlélve valóban *a jelentés katasztrofája az*, ami ránk vár.

Ismerjük fel azonban, hogy a „katasztrofá” csak a rendszer által ránk erőszakolt lineáris nézőponthoz és a produktív véglegességhez képest hordozza a vég és a megsemmisülés „katasztrofális” jelentését. Etimológiailag maga a kifejezés csak fordulatot jelent, egy ciklus alja felé való fordulást, amely ahhoz vezet, amit „eseményhorizontnak” nevezünk, a jelentés elérhetetlen horizontjához: azon túl semmi sincs, ami számunkra *valamit jelentene* – viszont kitörünk a jelentés ultimátumából éppen a katasztrofá érdekében, hogy az ne tűnjön annak az ítéletnapnak, amiként mostani képzeletünkben funkcionál.

A jelentésen túl ott van a bűvölet, amely a jelentés neutralizálódásából és összeomlásából származik. A társadalmiság horizontján túl ott vannak a tömegek, amelyek a társadalmiság neutralizálódásából és összeomlásából származnak.

Ma a legfontosabb ennek a kettős változásnak az értékelése – a tömegek tiltakozásáé a jelentés ellen, és hallgatásuké (ami egyáltalán nem passzív ellenállás) –, a jelentés média általi veszélyeztetéséé és bűvöletéé. Minden egyéb alternatív próbálkozás a jelentés feltámasztására emellett másodlagos.

A tömegeknek és a médiának ez a kibogozhatatlan összefonódása szemmel láthatóan paradoxont tartalmaz: a média neutralizálja a jelentést, és ezzel formálatlan [*informe*] vagy informált [*informée*] tömegeket hoz létre, vagy

pedig a tömegek állnak ellen sikeresen a médiának irányítva vagy felszíva minden média által termelt üzenetet anélkül, hogy válaszolnának azokra? Korábban a *Requiem a médiáért*-ben elemeztem és elítéltem a médiát mint a *válasz nélküli* kommunikáció egyirányú modelljének intézményét. De ma? A válasz hiánya már nem a hatalom stratégiájaként érhető meg, hanem a hatalommal szembesülő tömegek válaszstratégiájaként. Hogy van ez?

A hatalmat segíti a tömegmédiá a tömegek manipulálásában, vagy a tömegeket a jelentés likvidálásában, a jelentésben elkövetett erőszakban és az elragadtatásban? A média indukál bővületet a tömegekben, vagy azok csinálnak látványosságot belőle? Mogadishu-Stammheim: a média a terrorizmus morális elítélése és a politikai félelem kihasználásának közegében él meg, de ugyanakkor a legteljesebb kétértelműségben propagálja is a terrorcselekmény „brutális báját”, ő maga is terrorista, amennyiben ő maga is a csábítás ütemére menetel (vö. Umberto Eco erről az örök morális dilemmáról: hogyan nem beszélhetünk terrorizmusról, hogyan találhatnánk meg a média jó felhasználási módját – ilyen nem létezik). A média jelentést hordoz és ellenjelentést, minden irányba manipulál egyszerre, ezt a folyamatot nem irányíthatja semmi, a rendszeren belüli és a rendszert leromboló szimuláció átvivő közege, egy abszolút möbiusi, körkörös logika szerint – és ez pontosan olyan. Nincs alternatíva, nincs logikus megoldás. Csak logikus *elkeseredés* van, és katasztrófális megoldás.

Egy kitételrel. Szemtől szemben állunk a rendszerrel, egy kettős helyzetben és oldhatatlan kettős kötésben – pontosan úgy, mint a felnőttvilág elvárásaival szembesülő gyerekek. A gyerekektől egyszerre várják el, hogy felelős, szabad és tudatos autonóm szubjektumként, ugyanakkor aláztos, engedelmes és alkalmazkodó objektumként alkossák meg magukat. A gyermek minden szinten ellenáll, és az ellentmondó elvárásokra kettős stratégiával reagál. Annak az elvárásnak, hogy legyen objektum, engedetlenséggel, lázadással, emancipációval, röviden a szubjektumság igényével áll ellen. Annak az elvárásnak, hogy legyen szubjektum, makacsul és hatékonyan, egy objektum kitartásával áll ellen, vagyis éppen az elvárás ellenkezőjével: gyerekességgel, hiperkonformizmussal, teljes függőséggel, passzivitással, butasággal. Egyik stratégiának sincs több objektív értéke a másiknál. A szubjektum-ellenállást ma egyértelműen pozitívnak értékelik – ugyanígy a politikai szférában is csak a szabadság, emancipáció és önkifejezés gyakorlása, a politikai szubjektum megalkotása számít értékesnek és bomlasztónak is. De ez a felfogás nem veszi figyelembe az objektumszokások ugyanúgy meglévő és minden kétséget kizáróan felsőbbrendű hatását, a szubjektumpozíció és a jelentés megtagadásáét és pontosan ez a tömegek szokása – amit az „idegenség” és „passzivitás” gúnynevek alá temetünk. A felszabadító szokások a rendszer *egyetlen* aspektusára reagálnak, az állandó ultimátumra, amit kaptunk, hogy pusztá objektumként alkossuk meg magunkat, de egyáltalán nem reagálnak a másik elvárásra, hogy szubjektumként alkossuk

meg magunkat, szabadítsuk fel, fejezzük ki magunkat mindenáron, szavazunk, termeljünk, döntsünk, beszéljünk, vegyünk részt a játékban – a zsarolás és ultimátum egy formájára, amely éppen olyan komoly, sőt ma még komolyabb, mint a másik. Egy olyan rendszer ellen, amelynek érvei az elnyomás és az elfojtás, a védekező stratégia a szubjektumság igényének felszabadítása. De ez a stratégia sokkal inkább a rendszer korai szakaszára reflektál, és bár még mindig szembesülünk vele, már nem stratégiai terep: a rendszer jelenlegi érve a beszéd maximalizálása, a jelentés maximális termelése. A megfelelő védekezés tehát a jelentés és a kimondott szó elutasítása – vagyis a rendszer mechanizmusainak hiperkonformista szimulációja, amely az elutasítás és a nem befogadás egy formája. Ez tömegek stratégiája: egyenértékű azzal, mintha a rendszernek a saját logikájával válaszolnánk, megduplázva azt, visszatükröznénk a jelentést, anélkül hogy befogadnánk. Ez a stratégia (ha beszélhetünk még stratégiáról) érvényesül ma, mert a rendszernek a ma érvényesülő szakasza vezette be.

A rossz stratégia választása súlyos probléma. Az olyan megmozdulás, ami csak a felszabadításra, az emancipációra, a történelmi szubjektum, a csoport, a szubjektumok és tömegek „tudatos felébredésén”, és nem a tudattalanjukon alapuló szó feltámasztására játszik rá, nem látja, hogy a rendszer irányába halad, amelynek imperativusa ma éppen a jelentés és a beszéd túltermelése és regenerálása.